

NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz

Doğan Şafak POLAT*

Öz

Karadeniz, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye gibi devletleri çevreleyen bir deniz haline gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası NATO genişlemesini sürdürmüş ve batıdan doğuya doğru Karadeniz'e kadar genişlemeye devam etmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra, onun devamı olan Rusya Federasyonu daha önce kontrolü altında tuttuğu birçok stratejik bölgeyi kaybetmiştir. Özellikle Bulgaristan ve Romanya'nın 2004 yılında NATO'ya katılımı ve NATO'nun gerek Gürcistan gerekse Ukrayna ile iyi ilişkiler kurmasıyla NATO'nun Karadeniz'de etkinliğinin artmıştır. Soğuk Savaş döneminde yalnızca SSCB ve Türkiye'ye kıyılı olan Karadeniz, bugün altı ülkeye kıyılı olan bir denizdir. NATO bölgedeki etkinliğini artırmak amacıyla askeri üsler inşa etmeyi ve Rusya'yı sınırlamaya çalışmaktadır. Bu çalışmada Soğuk Savaş sonrasında varlığını devam ettiren NATO'nun ortaya koyduğu yeni stratejik konseptleri ve bu stratejilere Rusya Federasyonu'nun tepkileri incelenmiştir. Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrası NATO'nun genişlemesi ve Rusya Federasyonu'nun buna tepkisi değerlendirilmiş ve Karadeniz bölgesinin jeopolitik ve stratejik önemine vurgu yapılarak; gerek Rusya Federasyonu gerekse NATO'nun Karadeniz üzerindeki bölgesel güvenlik politikaları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: NATO, Stratejik Konsept, Karadeniz, BLACKSEAFOR, KEIT.

NATO and the Russian Federation in a New Rivalry Area: Black Sea

Abstract

Black Sea, after the collapse of the Soviet Union, has become a sea surrounding states such as Ukraine, Russia, Georgia, Bulgaria, Romania and Turkey. After the Cold War, NATO has expanded and continued its expansion from west to east until the Black Sea. After the collapse of the USSR, Russian Federation, its successor, has lost many strategic areas which it kept under control before. In particular, the participation of Bulgaria and Romania in NATO in 2004 and NATO's establishment of good relations with both Ukraine and Georgia have increased NATO's impact in the Black Sea. The Black Sea which was a common sea between the USSR and Turkey during the Cold War period is currently shared by six countries. In order to enhance its position in the region, NATO tries to build military bases and limit Russia. In this study, the new strategic concepts put into effect by NATO which continues its existence after the Cold War and Russian response to these strategies are examined. In this context, NATO's

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, doganpolat@arel.edu.tr

enlargement after the Cold War and Russia's reaction to this development is evaluated and both Russian Federation and NATO's regional security policies regarding the Black Sea are discussed by emphasizing the geopolitical and strategic importance of the Black Sea region.

Keywords: NATO, Strategic Concept, Black Sea, BLACKSEAFOR, BSEC.

Giriş

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte NATO'nun varlığı sorgulanır hale gelmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde dnya, etnik, dinsel ve kltrel farklılıkların sebep olduğu ayrılıkçı hareketler, etnik/mikro milliyetçilik, insan hakları ihlalleri, radikal dincilik ve küresel terörizm gibi bir dizi yeni sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu ortamda NATO bir kolektif güvenlik örgütü olmasına ve Doğu Bloku'nun yıkılması, SSCB'nin ve Varşova Paktı'nın ortadan kalkmasına rağmen günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir (Naucodie, 2005: 247). NATO üyesi ülkeler, güvenliği tehlikeye düşürecek krizlere ve tehditlere karşı daha fazla işbirliği ve dayanışmanın sürdürülmesine önem verilmişlerdir. NATO, kabul ettiği yeni strateji ile söz konusu tehditlerle mücadelede girişmiştir. Söz konusu strateji Kapsamlı Güvenlik Kavramı Stratejisi'dir (Dedeoğlu, 2003: 237). SSCB'nin dağılmasından sonra kontrolü altında tuttuğu birçok stratejik bölgeyi kaybeden Rusya Federasyonu ise geçiş dönemi süresince hem siyasi hem ekonomik hem de askeri olarak kendisini yenilemeye çalışmıştır. Bu kapsamda bölgesinde tekrar güç kazanabilmek için 8 Aralık 1991 tarihinde Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Belarus arasında imzalanan bir anlaşma ile Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nin kurulmasına öncülük etmiştir. Ayrıca, devlet otoritesini yeniden tesis edip güç boşluğunu doldurmak için, şubat 1993'te "yakın çevre" (*near abroad*) politikasını devreye sokmuştur. Böylece Rusya, Kafkaslar ve Orta Asya cumhuriyetlerinin içinde bulunduğu SSCB'nin eski topraklarını ekonomi ve güvenlik açısından "yaşamsal çıkar alanı" ilan etmiştir (Tellal, 2002: 542).

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bir diğer sorun da önemi giderek artan Ortadoğu, Karadeniz ve Hazar bölgesi gibi gerek enerji gerekse ulaşım açısından merkezi konuma sahip bölgelere nüfuz etme mücadelesidir. Bu kapsamda Karadeniz'in önemi giderek artmaktadır. Avrupa'dan Kafkasya ve Orta Asya bölgelerine uzanan stratejik güzergâh üzerinde olan Karadeniz, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra altı devleti çevreleyen bir deniz haline gelmiştir. Bulgaristan ve Romanya'nın 2004 yılında NATO'ya katılımı ve NATO'nun gerek Gürcistan gerekse Ukrayna ile iyi ilişkiler kurmasıyla NATO'nun Karadeniz'de etkinliği artmıştır. Karadeniz, geçmişte Türkiye kıyıları hariç Sovyet denizi iken, NATO'nun genişleme stratejisi kapsamında kıyı ülkelerin örgüte katılması neticesinde adeta bir Avrupa denizine dönüşmüştür. Sovyetler Birliği'nin mirasçısı olan Rusya Federasyonu ise Karadeniz'de Kuzeybatı Kafkasya kıyılarına sıkışmıştır. NATO, bölgedeki etkinliğini artırmak amacıyla askeri üsler inşa etmeye ve Rusya'yı sınırlamaya çalışmakta ve gelecekte Karadeniz'i de içine alacak şekilde Gürcistan ve Azerbaycan'a kadar genişlemek istemektedir. Rusya Federasyonu ise özellikle 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki

dönemde NATO ve ABD'nin kendisine karşı bir çevreleme girişimi içinde olduğunu düşünmekte ve buna karşı önlemler almaya çalışmaktadır (Çelikkpala, 2010: 10). Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhak etmesi¹ bölge devletlerinin yanında Batı'yı da endişeye sevk etmiştir. Rusya, Ukrayna ile Kırım sorununu yaşarken, Moldova ile Transdinyester bölgesi sorununu yaşamaktadır. Benzer şekilde Gürcistan ile Abazya ve Güney Osetya sorunu halen devam etmektedir. Bu sorunlardan dolayı Ukrayna ve Gürcistan giderek daha fazla Batı'ya yaklaşmaktadır. Bölgedeki işbirliği alanlarının genişletilmesi ve bölgesel bütünleşmenin sağlanması; "dondurulmuş çatışmalar" olarak adlandırılan, Yukarı Karabağ sorunu, Transdinyester sorunu, Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının çözümüne bağlıdır (Allison, 2004: 116-117). Bölgedeki mevcut sorunlar dikkate alındığında NATO ile Rusya Federasyonu'nun Karadeniz'deki güç mücadelesinin önümüzdeki yıllarda da devam edeceği değerlendirilmektedir. Çünkü bölgenin ekonomik, siyasi ve askeri açıdan önemli olması, Doğu-Batı arasında enerji koridoru olması gibi nedenlerden dolayı Karadeniz hem NATO, hem de Rusya Federasyonu açısından kontrol altına alınmak istenmektedir.

İki bölüm halinde hazırlanan bu çalışmada Birinci Bölümde, Soğuk Savaş sonrasında varlığını devam ettiren NATO'nun ortaya koyduğu yeni stratejik konseptleri, genişlemesi ve buna karşı Rusya Federasyonu'nun tepkisi değerlendirilecektir. İkinci Bölümde ise Karadeniz bölgesinin stratejik önemi üzerinde durularak gerek Rusya Federasyonu'nun gerekse NATO'nun Karadeniz üzerindeki güvenlik politikalarına değinilerek çalışma sonlandırılacaktır.

Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Stratejik Konseptleri ve Genişlemesi

Soğuk Savaş sonrasında NATO, ilk olarak 1991 yılında yeni Stratejik Konseptini yayımlamış ve askeri bir savunma örgütü olmaktan çıkarak küresel çapta görev alabilecek bir güvenlik örgütü haline dönüşmüştür. Bu dönemde NATO, ekonomik kriz, politik baskı, kıtlık, nüfus sorunları, kitle imha silahlarının yayılması ve terörizme gibi uluslararası güvenlik tehditleri ile mücadeleyi önceliğine almıştır. Ayrıca Varşova Paktı üyelerinin tehdit olmaktan çıktığı değerlendirilerek; Doğu Bloğu ülkelerine yönelik açılım stratejisi de kabul edilmiştir. Bu gelişmeler içinde 1997 ortasına kadar toplam on iki Orta ve Doğu Avrupa ülkesi (Polonya, Estonya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Romanya) NATO'ya katılmak için başvurmuşlardır.

NATO, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni güvenlik ortamının şartlarını göz önünde bulundurmuş ve 50. kuruluş yıldönümü olan 23-24 Nisan 1999'da düzenlenen Washington Zirvesi'nde Yeni Stratejik Konsept kabul edilmiştir. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın 12 Mart 1999'da üyeliğe kabul edilmelerinin ardından üye ülke sayısı on dokuza yükselmiştir. 11 Eylül 2001 saldırıları ardından 21-22 Kasım 2002 tarihleri arasında gerçekleşen Prag Zirvesi'nde ise aralarında Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın yer aldığı yedi ülke daha üyelik görüşmelerine davet edilmiş ve bu ülkeler 2004 yılı Mart ayı sonunda

¹ Rusya, hukuksuz olarak 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmiştir. Rusya tarafından askeri güç kullanılarak 2. Dünya Savaşından sonra ilk kez başka bir ülkenin egemenliğindeki bir toprak parçası ilhak edilmiştir (Vershbow, 2016).

resmi olarak İttifak'a katılmışlardır. 2004 yılında, yirmi altı üye devletin katılımıyla gerçekleşen İstanbul Zirvesi'nde NATO, statik bir örgüt olmaktan çıkararak dinamik bir örgüt haline gelmiştir. Yedi yeni ülke ile NATO üyesi olmak isteyen diğer ülkeler, ortakları NATO üyeliğine hazırlamak amacıyla 1999 yılında uygulamaya konulan Üyelik Eylem Planından (ÜEP) istifade etmişlerdir. 2008 yılında Bükreş'te gerçekleştirilen NATO Zirvesi'nde ise genişleme stratejisine devam edilmiş; Arnavutluk ve Hırvatistan'a örgüte üyelik için davetiye çıkarılmıştır. 2009'da Güvenlik Deklarasyonu onaylanmış ve Arnavutluk ve Hırvatistan NATO'ya üye olmuşlardır. Bu durum 2009 NATO'nun 60. kuruluş yıl dönümü olan Strazburg-Kehl zirvesinde de teyit edilmiştir. Böylece örgüte üye olan ülke sayısı yirmi sekize yükselmiştir. Ancak Makedonya'nın NATO'ya üyeliğine karşı Yunanistan veto hakkını kullanmış ve bu ülkenin üye olmasını engellemiştir. 19-20 Kasım 2010'da gerçekleştirilen Lizbon Konferansı'nda on yıl için geçerli olan Yeni Stratejik Konsept kabul edilmiştir. NATO-Ukrayna ve NATO-Gürcistan Komisyonları çerçevesinde, NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan ile ortaklığını geliştirmek ve sürdürmek arzusu 2010 stratejik konseptinde de belirtilmiştir.² Yeni konseptin en önemli özelliği, kolektif savunma anlayışının merkezine füze savunma sisteminin yerleştirilmesidir. Füze savunma sistemi, İrandan Kuzey Kore ve Çin'e kadar uzanan topraklarda NATO üyelerini tehdit edebilecek füze saldırılarını önlemek için geliştirilen bir sistemdir. Yeni Konseptte birçok kez Rusya ile ilişkilerin güçlendirilmesine vurgu yapılmış olsa da, füze savunma sistemi Rusya ile ilişkilerin gerilmesi sebeptir. Füze savunma sisteminin gerekçesi ve yeni konseptte sıralanan tehditler, NATO'nun 6. maddesinde tanımlanan, sınırları çizilen alanı geçersiz kılmış ve örgüte küresel bir boyut kazandırmıştır. 2012 Chicago'da yapılan zirvenin temel konuları, Orta Doğu ve Kuzey Afrika lkelerinde yaşanan gelişmeler, füze savunma sistemi ve Afganistan'daki NATO güçlerinin geleceği olmuştur. Zirvede füze savunma sisteminin NATO ile Rusya arasında yarattığı kaygıları giderecek karşılıklı iş birliği önerilerine vurgu yapılmıştır. NATO'nun 65. kuruluş yıl dönümü olan Newport Zirvesi, 2014 yılında Galler'de yapılmıştır. Söz konusu zirveye Ukrayna Cumhurbaşkanı da davet edilmiştir. NATO'nun Ukrayna'yla güçlü bir ortaklığı olduğu ve bu ortaklığı daha da güçlendirmekte kararlı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Rusya'ya Kırım'ı ilhakına son verme; Ukrayna'nın doğusundaki birliklerini geri çekme ve bölgede Rusya yanlısı ayrılıkçılara silah akışını kesme çağrısında bulunulmuştur. 08-09 Temmuz 2016 tarihleri arasında Varşova'da yapılan zirvede ise Rusya'nın Doğu Avrupadaki etkinliği ele alınmış ve Letonya, Polonya ve Litvanya'da çok uluslu olan geçici NATO birliklerinin yerleştirileceği bildirilmiştir. Ayrıca zirvenin ilk gününde NATO-Gürcistan komisyonu toplantısı yapılmış; ikinci gününde ise Afganistan ve Ukrayna oturumları düzenlenmiştir. Bir diğer önemli husus da Mayıs 2016 tarihinde NATO'ya üye olan Karadağ'ın üyeliğinin zirvede teyit edilmiş olmasıdır. Böylece NATO'ya üye ülke sayısı yirmi dokuza yükselmiştir.

Rusya Federasyonu'nun NATO'nun Genişlemesine Tepkisi

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte SSCB'den ayrılan ülkeler yeni arayışlar içine girmişler; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AĞİT), AB ve NATO gibi örgütlere üyelik için çaba

² NATO Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Kavram Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından 19-20 Kasım 2010 tarihleri arasında Lizbon'da kabul edilmiştir (NATO, 2010).

harcamışlardır. Bu süreçte Rusya Federasyonu, Avrupa güvenliği ve istikrarı için AGİT'in etkinliğinin artırılmasından yana tavır sergilemiştir. NATO ise Sovyet cumhuriyetlerinin NATO'ya üyeliklerini olumlu olarak karşılamış ve yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin Batı güvenliği içinde olma arzularını boşa çıkarmamak, onların NATO askeri ve politik sistemi ile uyumlaştırılmasını sağlamak amacı ile Ocak 1994'te NATO'nun en başarılı girişimi olan Barış İçin Ortaklık (BİO) projesi başlatılmıştır. Bu proje, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun varlığı için ihtiyaç duyulan 'sihirli' proje olmuştur (Erol ve Demir, 2012: 21-22). Rusya Federasyonu bu dönemde 1987 tarihli SSCB askeri doktrinini ülkenin askeri politikası olarak belirlemiştir. Ancak SSCB'nin dağılması ile birlikte önemini kaybeden ve yetersiz kalan söz konusu doktrin, Rusya'nın güvenlik stratejisine uyum sağlayamamıştır. Rusya Güvenlik Konseyi tarafından ihtiyaçlara cevap vermek maksadıyla yeni bir güvenlik doktrini hazırlanmış ve Kasım 1993'de 1833 sayılı kararla kabul edilmiştir.³ Böylece geçiş döneminde "Rusya Federasyonu Askeri Doktrininin Genel Hükümleri" belgesi yürürlüğe girmiştir. Ancak söz konusu askeri doktrin de Soğuk Savaş sonrası dönem yeterince değerlendirilemeden aceleyle hazırlanmış olması nedeniyle birçok açıdan yetersiz kalmıştır. Öyle ki Rusya Federasyonu'nun yeni dünya düzenindeki yeri ve rolünün ne olduğu belirlenememiş; aynı zamanda ABD ve NATO ile ilişkilerinde izleyeceği politikalar net olarak ifade edilmemiştir. Hatta NATO ibaresinin belgede hiç belirtilmemiş olması da askeri doktrin bir diğer eksikliği olmuştur. Ancak Rusya Federasyonu tarafından yapılan çeşitli açıklamalarda, NATO'nun genişlemesinin Rusya Federasyonu'nu izole edeceği, dış baskılar sonucu Rusya Federasyonu'nda milliyetçiliğin artacağı ve NATO'nun yeniden bir tehdit olarak algılanabileceği belirtilmiştir. NATO'nun, Rusya'nın eski hegemonya alanı olan Varşova Paktı ülkelerini de içine alan bir tarzda genişleme sürecine girmesi, toparlanma ve yeniden hegemonya alanlarını ele geçirme çabasına giren Rusya'yı rahatsız etmiş ve Rusya'nın NATO'yla BİO ilişkilerini dondurmasına kadar varmıştır. Rusya, daha da ileri giderek NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemeye devam etmesi durumunda, bazı anlaşmalardan çekileceğine ve nükleer silahlarda tek taraflı indirimi öngören taahhüdünden vaz geçeceğine yönelik söylemlerde bulunmuştur (Kasım, 2009). 1999 yılında gerçekleştirilen Washington Zirvesi ile birlikte birinci genişleme gerçekleştirilmiş ve İttifakın üye sayısı on dokuza yükselmiştir. Böylece NATO, Ukrayna ile sınır komşusu olmuştur. 11 Eylül terör saldırılarının ardından uluslararası teröre karşı ABD'ye en büyük desteklerden birisi Rusya Federasyonu Başkanı Putin'den gelmiştir. Ancak Rusya Federasyonu ile NATO arasında, NATO'nun genişlemesi ve Rus askeri üsleri konusunda ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Rusya Federasyonu, NATO'nun genişlemesini kendi menfaatlerine aykırı bulmuş; buna karşın NATO, Rus askerlerinin Moldova ve Gürcistan'dan çekilmesinde ısrar etmiştir.

Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ikinci gelişme Prag Zirvesi sonrasında Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovenya, Slovakya, Bulgaristan'ın görüşmeleri tamamlayarak 29 Mart 2004 tarihinde NATO'ya dahil olmalarıdır. Böylece ittifakın üye sayısı yirmi altıya çıkmıştır. NATO ikinci genişlemesi Rusya Federasyonu açısından olumlu bir durum olarak karşılanmamasına rağmen ilişkiler tam olarak kopartılmamıştır. Ancak Baltık ülkelerinin NATO tarafından silahlandırılması

³ Putin döneminde yürürlüğe giren yeni "Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi" ve "Askeri Doktrin" ile daha da gelişen NATO karşıtı tutum, NATO'ya karşı askeri tedbirler alınmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır.

ve bu bölgeye savaş uçaklarını yerleştirmesi ihtimali Rusya Federasyonu için büyük bir endişe kaynağı olmuştur. Bunun yanında Ukrayna, Moldova, Azerbaycan ve Gürcistan'ın da NATO'nun bir sonraki genişleme dalgası içerisinde yer alabileceği ihtimali Rusya Federasyonu'nu ciddi bir endişeye sevk etmiştir. Bu gelişmeler ışığında Rusya Federasyonu 5 Şubat 2010 tarihinde dört bölümden oluşan yeni bir askeri doktrin belgesi yayımlamıştır. Bazı uzmanlar tarafından bu belgenin yeni dönemde Rus ordusundaki reformlar açısından önemli olduğunu vurgulanırken, bazıları da belgenin ABD ve NATO'ya karşı bir tepki belgesi olduğunu savunmuşlardır (Asker, 2010).⁴ Geçen süreç içerisinde Rusya Federasyonu askeri doktrinini gözden geçirmiş ve yeni askeri doktrin 26 Aralık 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ukrayna'daki çatışmalar, Orta Doğu ve Afganistan'daki gelişmeler Rusya'ya yönelik yeni tehditler olarak söz konusu doktrine girmiştir. Ayrıca NATO'nun Doğu Avrupa'da genişlemesi, doktrinde Rusya'ya yönelik en büyük dış tehdit olarak gösterilmiştir (İsmayıl, 2015).⁵

Karadeniz'in Stratejik Önemi

Karadeniz Bölgesi, 432.000 kilometre karelik alanı ve 4.340 kilometre uzunluğundaki sahil şeridi ile yarı kapalı bir denizdir. Bir iç deniz aracılığıyla açık denizlere açılan iki dar çıkışı ile eşsiz bir pozisyona sahip olan önemli ve stratejik bir Deniz'dir (Rende, 2010: 14). Karadeniz Bölgesi'ne olan ilgi, bölgenin coğrafi konumundan, ekonomik potansiyelinden, güvenlik, enerji ve ulaşım koridoru olmasından kaynaklanmaktadır (Kanbolat, 2007: 75). Karadeniz havzası, Avrupa ile Asya arasında paha biçilmez bir transit koridoru olması, enerji ulaşım hatlarını üzerinde bulundurması, Hazar Havzası enerji kaynaklarına olan yakın olması, Orta Asya'ya ve genişletilmiş Orta Doğu'ya açılan kapılardan en önemlisini oluşturması ve Rusya'yı güneyinden çevrelemesi açısından önemlidir. Altı sahil dar ülke tarafından (Türkiye, Rusya Federasyonu, Gürcistan, Ukrayna, Romanya ve Bulgaristan) çevrelenen Karadeniz,⁶ İstanbul ve Çanakkale Boğazları sayesinde diğer denizlere açılarak "uluslararası bir deniz" olma özelliği⁷ taşımaktadır. Ayrıca Dünyada üretilen yaklaşık 82 milyon varil ham petrolün 3 milyon varili (yaklaşık %4'ü) boğazlar yoluyla dünya piyasalarına ulaştırmakta, bu durum bir taraftan enerji güvenliği açısından boğazların stratejik önemini arttırırken, diğer taraftan çevre ve insan güvenliği açısından riskler taşımaktadır (Gündeniz, 2009: 214-227). Karadeniz'in enerji (doğalgaz) nakil hatları açısından da önemi büyüktür. Mavi Akım Projesi (Blue Stream Project), Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Nabucco Projesi ve Güney Akım Projesi (South Stream Project) gibi gerçekleşen ve gerçekleşmesi

⁴ 5 Şubat 2010'da onaylanan Rusya Federasyonu'nun "Yeni Askeri Doktrini" 4 bölümden oluşmaktadır:

I. Genel Hükümler (madde 1-6),

II. Askeri Tehlikeler ve Rusya Federasyonu'na karşı Savaş Tehditleri (madde 7-16),

III. Rusya Federasyonu'nun Askeri Politikası (madde 17-37),

IV. Savunmanın Askeri ve Ekonomik Teminatı (madde 38-53).

⁵ 19 Aralık 2014'de Rusya Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilmiş olan belge 4 fasıl ve 58 maddeden oluşmaktadır.

⁶ Kabaca bir elips şeklinde olan Karadeniz'in en geniş yeri doğu-batı yönünde Burgaz (Bulgaristan)-Poti (Gürcistan) arası 1170 km.; kuzey-güney yönünde Odesa (Ukrayna) - Ereğli (Türkiye) arası 600 km. dir.

⁷ Karadeniz, iki ya da daha fazla devlet tarafından çevrelenmiş ve bir başka denize dar bir çıkışla irtibatlanmış olması nedeniyle uluslararası deniz hukuku açısından "yarı kapalı deniz" olarak tanımlanmaktadır.

planlanan çeşitli projeler ile Avrupa'nın doğalgaz enerji ihtiyacının önemli bir kısmı karşılanmaya çalışılmaktadır. Bir diğer proje ise Türk Akımı doğalgaz boru hattı projesidir. Güney Akımı Projesi'nin yerini alan söz konusu proje, 10 Ekim 2016 tarihinde imzalanmıştır.

Rusya Federasyonu ve NATO'nun Karadeniz Politikaları

Günümüz dünyasının kaynak kıtlığı, enerji tedarikinin güvensizliği ve tehlikeli bir şekilde silahlanmış, şiddetli bir şekilde Batı-karşıtı hareketleri ve devletleri göz önünde bulundurulduğunda, NATO'nun Karadeniz bölgesinin bir tedirginlik, hile ve hüznün alanı olmamasını sağlamak gibi büyük bir amacı bulunmaktadır (Sherr, 2008: 151). NATO'nun stratejisinde Karadeniz erişilmesi ve kontrol altında tutulması gereken stratejik bir alandır. Karadeniz'e doğru genişleyen NATO, kimi devletlerde de işbirliği yaparak üyelik kapısını açık tutmakta; böylece bölge devletlerinin Batı siyasal ve ekonomik sistemiyle bütünleşmesinde önemli bir rol üstlenmektedir (Canar, 2013: 114-115). Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya üye olmalarının sonrasında NATO, Karadeniz'de yeni askeri üs planlamalarına da başlamıştır. Rusya Federasyonu ise NATO'nun Karadeniz'deki askeri varlığını artırması karşısında Karadeniz filosunu modernize ederek yeni gemilerle takviye etmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda Kalibr tipi seyir füzeleriyle teçhiz edilmiş savaş gemileri ve denizaltılar Karadeniz'de üslenmeye başlamıştır. Ayrıca Kırım'ı ilhakı sonrasında coğrafi avantaja sahip olan Rusya, bu bölgede savaş uçaklarını, bombardıman uçaklarını, denizaltılarını, radar sistemlerini, füze savunma sistemlerini konuşlandırmıştır. Rusya, Sivastapol/Kırım'da konuşlandırılan askeri sistemleri ve kuvvetleri ile Karadeniz'i tam olarak kontrol edebilmekte ve izleyebilmektedir.⁸ Ayrıca Rusya Ukrayna üzerinde siyasi baskıları artırarak bu ülkenin Batı'nın yanında yer almasını engellemeye çalışmaktadır.⁹ Böylece Rusya Federasyonu Karadeniz Bölgesi'nde Batı lehinde bir değişim gösteren jeopolitik dengeyi, kendi lehine döndürmeye başlamıştır (Gomart, 2006: 16). Varşova Zirvesi sonrasında yapılan basın toplantısında NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Rusya'nın çoğunluğu modern silah ve ekipman olmak üzere savunma harcamalarını üç katına çıkardığı, ayrıca Rusya'nın komşularına karşı askeri güç kullanmaya istekli olduğu belirtilmiş; bunun yanında Rusya, Kırım'ın hukuka aykırı olarak ilhak edilmesinde ve Ukrayna'nın doğusundaki devam eden istikrarsızlık nedeniyle suçlanmıştır (Stoltenberg, 2016). Ayrıca Genel Sekreter NATO ile Rusya Federasyonu arasında istenmeyen olayları ve kazaları önleyecek mekanizmaların oluşturulmasına acil ihtiyaç olduğunu bildirmiştir. Bunun yanında Rus gemilerinin Baltık Denizi ve Karadeniz'de bulunan Amerikan gemilerinin yanından geçtiği, NATO uçaklarına çok yakından müdahale eden Rus savaş uçaklarının sorumsuz davranışlarının tespit edildiği, Türk hava sahasının Rus uçakları tarafından ihlal edildiği de belirtilmiştir. NATO'nun Doğu Avrupa'da

⁸ Rusya Kırım'ı ilhakından sonra Sivastapol'da bulunan "Dnepr" radar istasyonunu ve Yevpatoriadaki seyir radar sistemini de kontrolü altına almıştır.

⁹ Rusya için Ukrayna çok önemlidir. Zira Rusya'nın Karadeniz'i kuzeyden kontrolü; Baltık Denizi'nden Hazar'a kadar uzanan geniş bir hat üzerindeki bölgesel konumu nedeniyle güvenlik açısından Rusya'nın Yakın Çevre Politikası için Ukrayna kritik öneme sahiptir. Ayrıca enerji arz güvenliği açısından Avrupa'ya sevk edilen doğalgazın yaklaşık % 67'sinin Ukrayna'dan geçmektedir. Bu durum Rus ekonomisi açısından riske atılabilecek bir durum değildir. Dolayısıyla Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği Rusya açısından bir "beka sorunu" olarak değerlendirilebilir.

askeri varlığını artırması yönünde karar almış ve bu kapsamda Letonya, Litvanya, Estonya ve Polonya'ya çok uluslu askeri birlikler konuşlandırılmasına karar verilmiştir.¹⁰ Söz konusu Zirvede, Doğu Avrupada konuşlandırılacak söz konusu çok uluslu birliklerde, Kanada'nın Letonya, Almanya'nın Litvanyada Birleşik Krallık'ın Estonyada ve ABD'nin ise Polonyada öncül rol üstleneceğine karar verilmiştir. ABD ise NATO'nun Romanya'nın güneyi Deveselu'daki eski Romanya hava üssünde füze kalkanı sistemini Mayıs 2016'da işletmeye açmıştır. ABD yönetimi tarafından balistik füze savunmasında etkili olan "Aegis" sisteminin, özellikle Ortadoğudan gelebilecek kısa ve uzun menzilli füze saldırılarına karşı NATO'yu koruma amacıyla olduğunu belirtilmiştir. Ayrıca hem ABD hem de NATO yetkilileri tarafından, sistemin Rusya'ya karşı tasarlanmadığı ve Rusya'nın stratejik caydırıcı kabiliyetini baltalama kapasitesine sahip olmadığı vurgulanmıştır. Buna karşın füze kalkanı sisteminin kendi milli güvenliğine karşı tehdit olarak gören Rusya, defalarca ABD liderliğindeki NATO'nun sözde füze savunma sisteminin Rusya'ya karşı olduğunu ve kendi stratejik nükleer caydırıcı kapasitesine açık bir tehdit oluşturduğunu ifade etmiştir (Stoltenberg, 2016). 8-9 Eylül 2016 tarihleri arasında iki günlük Gürcistan'ın başkenti Tiflis'i ziyareti sonrasında NATO Genel Sekreteri, Gürcistan'ın NATO üyeliği için hazırlanan köklü reformları uygulamaya devam etmesini desteklediklerini ifade etmiştir (NATO, 2006; NATO, 2008). Genel Sekreter, NATO ile Gürcistan arasındaki bağların her zamankinden daha güçlü olduğunu da belirtmiştir (Stoltenberg, 2016). NATO'nun Karadeniz'deki askeri varlığını ve kapasitesini artırma konusunu ise 26-27 Ekim 2016 tarihinde Brüksel'de yapılan NATO Savunma Bakanları toplantısında ele alınmıştır. NATO, 2016 Varşova Zirvesinde alınan karar gereği bölgede etkinliğini artırmak amacıyla Estonya, Letonya, Litvanya ve Polonya'ya birer Alay kurulmasına karar vermiştir. NATO aynı zamanda Karadeniz'deki varlığını müttefik ülkelerin askeri güç ve kapasiteleriyle katkıda bulunmaları ile karada, denizde ve havada artırmakta olduğu da belirtilmiştir. NATO Genel Sekreteri Stoltenberg, NATO savunma Bakanları toplantısında NATO'nun ana sorumluluğunun bir milyar vatandaşını korumak olduğu ve Haziran'daki Varşova zirvesinde de NATO ülkelerinin liderleri bunu sağlamaya yönelik kararlar aldığını ifade ederek; ABD, İngiltere, Almanya ve Kanada'nın, yılın ilk aylarında ittifakın Doğu bölgesinde kurulacak çok uluslu birliklere önderlik etmeyi taahhüt ettiğini belirtmiştir.¹¹ Ayrıca söz konusu toplantı sonrasında Stoltenberg tarafından NATO'nun Karadeniz bölgesindeki varlığını güçlendirme konusunun da ele alındığı ifade edilmiş ve bu bölgede Romanya öncülüğünde çok uluslu bir askeri birlik kurulacağı bildirilmiştir. Stoltenberg, Karadeniz bölgesinde havada ve denizde de önlemler almak üzere çalışmaların devam ettiğini ifade ederek; Kanada, Almanya, Hollanda, Polonya, Türkiye ve ABD'nin Karadeniz'de karada, havada ve denizde kurulacak güçlere katkıda

¹⁰ NATO Varşova Zirvesi'nin bir diğer önemi de yenileştirilmiş "Ortak Savunma (Collective Defence)" anlayışına yeniden vurgu yapılmış olmasıdır. Zirvede NATO, herhangi bir potansiyel düşmana karşı caydırıcılık sağlamak için kuvvet ve yeteneklerini ihtiyaca uygun yeniden inşa edilmesine; ayrıca sınırları dışındaki krizlere karşı da cevap verecek şekilde, uluslararası örgütlerle işbirliği içinde olmasına karar verilmiştir (NATO, 2016).

¹¹ 26-27 Ekim 2016 tarihinde Brüksel'de yapılan NATO Savunma Bakanları toplantısında dört ana konu tartışılmıştır (Boosting NATO's presence in the east and southeast, deterrence and defence, AWACS: NATO's "Eye In The Sky", Operation Sea Guardian) (NATO, 2016). Alınan kararlara göre Arnavutluk, İtalya, Polonya, Slovenya, Kanada'nın öncülüğünde Letonyadaki birliğe, Belçika, Hırvatistan, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve Norveç, Almanya öncülüğünde Litvanyada kurulacak birliğe; Danimarka ve Fransa, İngiltere öncülüğünde Estonyada kurulacak birliğe; Romanya ve İngiltere de ABD öncülüğünde Polonyadaki birliğe katkı yapacaktır.

bulunmaya onay vermesinin memnuniyet verici olduğunu söylemiştir. Stoltenberg, toplantıda Rusya'nın NATO sınırları yakınındaki askeri hareketlerinin de ele alındığına dikkat çekerek, "Rusya'nın davranışından kaygı duyulduğunu ve diyalog kurmanın tansiyon yüksekken daha büyük önem taşıdığını açıklamıştır (Stoltenberg, 2016). Son olarak, 7 Kasım 2016 tarihinde NATO Genel Sekreter Yardımcısı Rose Gottemoeller'in Budapeşte'yi ziyaretinde Rusya'nın Karadeniz bölgesinde yarattığı askeri yığınağının tehdit nedeni olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Romanya'da Çok Uluslu Güney Doğu Karargâhı'nın kurulması ve karada Romanya öncülüğündeki çok uluslu tugay ile birlikte NATO'nun Karadenizdeki varlığının güçlendiği belirtilmiştir. Ayrıca, NATO Füze Savunma sistemine katkı sağlayan Deveselu'daki Aegis balistik füzelerinin savunma amaçlı olduğu, Rusya veya diğer hiçbir ülkenin doğrudan bir hedef olarak alınmadığı, bu füze sisteminin NATO ülkelerini Avrupa ve Atlantik bölgesinin dışından gelecek füze tehdidine karşı ülkeleri korumayı amaçladığı belirtilmiştir (Stoltenberg, 2016).

Karadeniz havzasında halen birçok kriz yaşanmakta olup, özellikle etnik çatışmalarından kaynaklanan toprak/sınır ihtilâfları da bölgenin güvenliğini tehdit etmektedir. Dağlık Karabağ, Güney Osetya, Abhazya ve Transdinyester sorunları dondurulmuş gibi gözükse de her an patlamaya hazır durumdadırlar. Karadeniz'in kuzeybatı parçası olan ve Rusya Federasyonu sınırları içinde yer alan Kuzey Kafkasya ve Moskova'nın fiilen nüfuz alanı içinde olan Abhazya'nın da Karadeniz'de (özellikle Gürcistan ve Ukrayna'da) meydana gelen gelişmelerden etkilenmemesi mümkün değildir. Bunun yanında SSCB dönemindeki özerk cumhuriyet ve özerk bölgelerin üzerinde oluşan ve devletleşme sürecini yaşamakta olan (Adigey, Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar, Kuzey Osetya, İnguşetya, Dağıstan) ve/veya fiilen bağımsızlığını ilan etmiş olan federe cumhuriyetlerdeki (Çeçenistan, Abhazya, Güney Osetya) benzer etkilenmeler de söz konusudur. Bu nedenle, Karadeniz'de Kuzeybatı Kafkasya kıyılarına sıkışmış olan ve bu kıyılardan başka sadece Güneybatı Kafkasya kıyı şeridinde bulunan Abhazya'yı nüfuz alanında tutabilen Rusya Federasyonu, Batı Kafkasya'daki siyasi değişim taleplerinden oldukça rahatsızdır. Bunlara ilaveten özellikle NATO ve AB genişleme çabaları yanında ABD'nin de bölgede etkinliğini artırma çabaları bu kriz ya da krizlerin yaşanmasının olasılığını artırmaktadır.¹² Karadeniz, ekonomik ve stratejik konumu itibarıyla Rusya Federasyonu için hayati öneme sahiptir. Rusya'nın temel güvenlik stratejisi batı bölgesinde potansiyel düşmanlarına karşı bir "tampon bölge" (*buffer zone*) oluşturmaktır (Özçelik, 2014). Bu kapsamda Rusya açısından Batı'ya karşı bir tampon bölge oluşturan Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerini geliştirerek Batı'ya yaklaşması Rusya'nın yakın çıkarları açısından bir tehdit olarak algılanmaktadır. Rusya Karadeniz bölgesi ile Ukrayna, Kuzey ve Güney Kafkasya bölgelerini "yakın dış çevresi" (*near abroad*) olarak görmektedir (Özçelik, 2014). En büyük endişe kaynağı Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyesi olmaları durumunda Rusya'nın bunu kendi güvenliği açısından tehdit olarak görmesi ve bu ülkelere karşı askeri güç kullanmasıdır. Bu nedenle NATO, Rusya ile ilişkileri germemek adına Ukrayna ve Gürcistan'ın ittifaka yakın dönemde üyelikleri için çok ısrarcı olmamaktadır. Dolayısıyla Rusya yakın dış

¹² Rusya Federasyonu'nun, ABD'nin Karadeniz'deki etkinliğini minimize etmek amacıyla son aylarda özellikle ABD savaş uçaklarına karşı havada önleme yaptığı bilinmektedir. Örneğin ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon), Karadeniz üzerinde bir Rus savaş uçağının ABD'ye ait bir askeri keşif ve gözetleme uçağına önleme yaptığını bildirmiştir. (Habertürk, 2016).

çevresinde etkinliğini kaybetmek istememektedir. Bölgenin öneminin farkında olan Rusya öncelikle Kırım'ı ilhak ederek askeri açıdan bölgedeki çıkarlarını garanti altına alarak güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Bunun yanında Rusya, Karadeniz'de deniz gücü dışında kara ve hava güçlerini de bu bölgede artırarak bir bakıma üstünlük sağlamaya çalışmaktadır.¹³ Buna karşın ABD, Rusya Federasyonu'nun Karadeniz'deki üstünlüğünü sınırlamak için hem NATO kapsamında hem de bireysel olarak NATO'ya üye yeni devletlerle askeri ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. ABD, 2002 yılından itibaren Romanya'daki Mihail Kogalniceanu askeri üssünü özellikle Afganistan ve Irak'taki askeri operasyonlarda kullanmaktadır. Ayrıca Romanya ve Bulgaristan'ı ABD Avrupa Ordusu (USAREUR) Doğu Ortak Hareket Gücü (JTF-E) çerçevesinde ortak hareket ettiği görülmektedir. ABD her iki ülke ile de askeri ilişkilerini geliştirmekte; askeri ekipman, askeri eğitim gibi konularda destek sağlamaktadır. ABD, ileride bu ülkelere kuracağı askeri üsleriyle bölgede kalıcı hale gelmeyi planlamaktadır. Bunun yanında ABD, Karadeniz'deki deniz gücünü de artırmaya ve daha fazla savaş gemisi bulundurmaya çalışmaktadır. Hatta 2 Mart 2006 tarihinde NATO tarafından yürütülen Akdeniz merkezli anti-terörizm ve deniz güvenliği kapsamında faaliyet gösteren NATO Aktif Çaba Operasyonu (Operation Active Endeavour)'nun Karadeniz'e genişletilmesini istemektedir. ABD'nin karşısındaki tek engel ise Montrö Anlaşması'dır (Bükülmez, 2007: 193). Bu nedenle ABD, Montrö'nün bazı maddelerinin değiştirilmesini ve bazı maddelerinin kendisine uygulanmasında esneklik gösterilmesini de istemektedir (Yılmaz, 2007: 53). Bu durum Türkiye'nin 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nden beri uygulandığı denge politikasının ABD tarafından bozulmasına ve Sözleşme'nin yeniden tartışma konusu yapılmasına yol açabileceği için Türkiye çıkarları açısından istenmemektedir. Ancak, Karadeniz'in Deniz Güvenliği Kapsamında, 1 Mart 2004 tarihinden itibaren, Karadeniz Uyum Harekâtı (Operation Black Sea Harmony)/KUH¹⁴ adı altında Karadeniz'de ulusal düzeyde

¹³ Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki askeri gücü Kırım'daki Karadeniz Filosu dışında Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi'nde bulunmaktadır. Ayrıca Rus askerleri Ermenistan'da konuşlandırılmıştır. Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi'nde Rus Kara Kuvvetleri Kuzey Osetya, Çeçenistan ve Dağıstan'da konuşlandırılmıştır. Ayrıca 4 bin kişiden oluşan Rus Özel Kuvvetleri de Karadeniz bölgesindedir. Krasnodar ve Rostov bölgelerinde de çok sayıda askeri güç ile askeri altyapı tesisi bulunmaktadır. Bölgedeki Rus Hava Kuvvetleri Rostov-on-Don şehrinde konuşlandırılmış 4ncü ordudur. Rus Hava Kuvvetleri 4ncü Ordusu bünyesinde *Sukhoi Su-25 Frogfoot* saldırı ve *Su-24 Fencer* bombardıman uçaklarından oluşan 5 adet alay bulunmaktadır. Bu hava gücü temelde Çeçenistan'daki çatışmada kullanılmıştır. Fakat Kafkasya, Hazar bölgesi ve hatta Ukrayna'ya karşı da kullanılması mümkündür. Rusya'nın temel deniz gücü olan Karadeniz Filosu Slava sınıfı *Moskva* isimli kruvazörü, Kara sınıfı *Kerch* isimli anti-denizaltı savaş kruvazörü, 3 firkateyn, 2 Krivak sınıfı savaş gemisi ve 2 dizel denizaltının yanında çok sayıda küçük amfibi ve su üstü muharip gemiden oluşmaktadır. Ayrıca Karadeniz sahiline yakın konuşlandırılmış *Su-24 Fencer* saldırı uçakları da filonun bir parçasıdır. Bunun yanında Karadeniz'deki Rus askeri gücü içinde 1995 yılından beri Ermenistan'daki üssünde konuşlandırılmış olan 4 bin civarı Rus askerinden oluşan mekanize piyade birliği, MİG-29 savaş uçakları, MI-24 helikopterleri ve SA-12 hava savunma sistemlerini saymak gerekmektedir. Rus Askeri Stratejisi içerisinde Kuzey Kafkasya Askeri Bölgesi ve Karadeniz Filosu önemli bir yere sahiptir. Bu stratejinin temel amacı, asıl düşman olarak gördükleri NATO'ya karşı bu iki askeri gücü modernize etmek için son 10 yılda önemli adımlar atılmıştır. Örneğin, SS-26 *Stone* taktik balistik füze sistemi ve *Kamov Ka-52* saldırı helikopterleri Kuzey Kafkasya Askeri bölgesine konuşlandırılmıştır. 4ncü Ordu bünyesinde modernize edilmiş olan *Su-25SM Frogfoot* ve yeni Mil Mi-28N Havoc saldırı helikopterleri bulunmaktadır. Aynı şekilde Karadeniz Filosu 12-15 adet denizaltı ile 6 tane uçak gemisi eklenmiştir. Ayrıca filo çerçevesinde Akdeniz Filosu oluşturulmuştur. Bu filo geçmiş yıllarda *Admiral Kuznetsov* uçak gemisi ile Karadeniz Filosu'nun Amiral Gemisi *Moskva* Akdeniz'de görev yapmıştır (Özçelik, 2014).

¹⁴ Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH), firkateynler, hücumbotlar, korvetler, Türk tipi karakol botları ve denizaltılardan oluşan bir görev grubu ile icra edilmektedir. Ayrıca, harekâta helikopterler, deniz karakol uçakları ve sahil güvenlik

deniz operasyonlarını sürdüren Türkiye, ABD'nin görüşlerinin aksine Karadeniz'in terörle mücadele kapsamında bir NATO operasyonuna konu edilmesini gereksiz bulmaktadır (Türksam, 2008). Rusya Federasyonu ise 1936 yılında imzalanan Montrö Sözleşmesi'nin çıkar dengelerini yansıttığı ve iyi işleyen bir mekanizmasının bulunduğunu belirtmiştir (Cumhuriyet, 2006). Türkiye Karadeniz'e sahildar olan ülkelere de KUH'a katılmaları için davet mektubu göndermiştir. Türkiye'nin davetine Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Romanya'dan oluşan üç sahildar ülke resmi olarak yanıt vermiştir. Rusya Federasyonu, Karadeniz'in barış içinde istikrarlı kalmasının Rusya'nın çıkarına olduğunu belirtmektedir (Bozkurt, 2011: 3). 2006 yılı sonunda Rusya, KUH'a katılan ilk ülke olmuştur (Sanberk, 2007: 52). Rusya, 27 Aralık 2006 tarihinde, KUH'a resmen katılmıştır. Rusya için Karadeniz, Akdeniz'e ve oradan dünyaya açılan kapıdır. Ukrayna ise 17 Ocak 2007 tarihinde KUH'a resmen dâhil olmuştur. Romanya'nın katılımına ilişkin mutabakat muhtırası 6 Aralık 2010 tarihinde onaylanmış ve katılım süreci tamamlanmıştır. Gürcistan ise 8 Mart 2013 tarihinde KUH'a katılım konusunda detaylı bilgi talep etmiş olup, görüşmeler devam etmektedir. Bulgaristan'ın KUH'a katılımına yönelik olarak 2015 Ocak ayında çalışmalar başlatılmış; KUH'tan bağımsız olarak karşılıklı beyaz resmin paylaşımına yönelik çalışma yapılması hususları kayıt altına alınmıştır.

Karadeniz'deki dengeleri sağlamak ve işbirliğini geliştirmek açısından bölgede iki önemli kuruluş mevcuttur. Bu kuruluşlardan birincisi Karadeniz'de barış ve istikrarın idamesi maksadıyla, bölgesel işbirliği faaliyetlerinin artırılması ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak sahildar devletlerin katılımı ile oluşan çok uluslu bir deniz kuvveti, Karadeniz Donanma İşbirliği Görev Gücü ya da kısa adıyla BLACKSEAFOR'dur. 2 Nisan 2001 tarihinde İstanbul'da imzalanan antlaşma ile NATO'nun daimi olarak Akdeniz ve Atlantik Okyanusu'nda sahip olduğu donanma birimlerine benzer, Karadeniz'de devriye yapacak çok uluslu bir deniz filosu olan BLACKSEAFOR'un oluşturulmuştur. BLACKSEAFOR; bir yandan, üye ülkelerin katılımıyla bölgedeki deniz kuvvetleri arasında işbirliğini sağlarken, diğer taraftan 11 Eylül sonrası döneminin mevcut tehditleriyle başa çıkmada bölge ülkelerine yardımcı olmakta, ülkeler arasındaki bağları kuvvetlendirmektedir (Tsintzade, 2004: 51). Karadeniz'e kıyısı bulunan altı devlet (Türkiye, Rusya Federasyonu, Bulgaristan, Romanya, Gürcistan ve Ukrayna) organizasyona üyedir. BLACKSEAFOR, BM ve AGİT kapsamındaki operasyonlarda da görev yapabilmektedir. BLACKSEAFOR, NATO-Rusya Federasyonu ilişkileri açısından da önemlidir. Çünkü Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın hem bu oluşumun üyesi olmaları, hem de NATO üyesi olmaları dikkate alındığında, NATO'nun da bu oluşumun bir parçası olduğu söylenebilir. Karadeniz'deki bir diğer oluşum da aralarında Türkiye, Rusya, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Yunanistan, Arnavutluk ve Sırbistan'ın yer aldığı Karadeniz

botları ile de destek sağlanmaktadır. Karadeniz Uyumuna katılacak diğer ülke unsurları ile bilgi değişimi ve koordinasyonun tesis edilmesi maksadıyla Karadeniz Uyum Harekâtı Daimi Koordinasyon Merkezi 10 Ekim 2005 tarihinde Karadeniz Ereğli'de kurulmuştur. KUH kapsamında elde edilen tanımlanmış deniz resmi NATO makamları ile paylaşılmaktadır. KUH harekâtının Karadeniz'deki güvenlik ve istikrar ortamına olumlu katkısının görülmesi üzerine Türkiye tarafından harekâtın çok uluslu bir yapıya kavuşturulması çalışmaları başlatılmış ve Karadeniz'e sahildar tüm ülkelere harekâta katılmaları yönünde davette bulunulmuştur (Dz. K. K., 2016).

Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ)dür.¹⁵ KEİÖ, 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da düzenlenen zirvede imzalanan anlaşma ile kurulmuştur. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)'ni uluslararası bir örgüte dönüştüren KEİ Anlaşması, 5 Haziran 1998 tarihinde Yalta'da imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma tüm üye ülkeler tarafından onaylanmış olup, KEİ, 1 Mayıs 1999 tarihi itibarıyla tam teşekküllü bir teşkilat haline gelmiştir (Uzgel, 2006: 519). KEİ, bölgesel bir ekonomik teşkilata dönüşmüş ve adı Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT) olmuştur. KEİT ekonomik bir yapılanma olmasına rağmen bölgede barışın ve istikrarın tesisini amaç edinmektedir. KEİT ve BLACKSEAFOR ekonomik, siyasi ve güvenlik açısından Karadeniz'e kıyısı olan ve Karadeniz'le bağlantılı ülkelerin iş birliğini geliştirebilecekleri organizasyonlar olarak değerlendirilebilir. Bu iki örgütten BLACKSEAFOR Karadeniz güvenliğinin askeri ayağını oluştururken; KEİT de ekonomik ayağını oluşturmaktadır. Güvenlik açısından NATO'nun bölgeye girme isteği bölge ülkelerinde endişe yaratmaktadır. Çünkü birbiri ile rekabet içerisinde olan ülkelerin NATO üyeliğini bir koz olarak kullanma ihtimali ortaya çıkmaktadır. Şu anda Karadeniz'e sahil dar olan ülkelerin üçü (Türkiye, Bulgaristan, Romanya) NATO ve bu ülkelerin ikisi (Bulgaristan, Romanya) de AB üyesidir. Bu ülkeler aynı zamanda KEİT ve BLACKSEAFOR oluşumlarına katılmaktadırlar. Bu durum NATO ve AB'nin Karadeniz'deki oluşumların dışında kalmadıklarını da göstermektedir. NATO'nun bölge ülkelerinin tamamını uzun vadede bünyesine dâhil edemeyeceği dikkate alındığında NATO'nun Karadeniz'e yönelik faaliyetlerini BLACKSEAFOR ile koordineli bir şekilde yürütebileceği öngörülebilir.

Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın bölgesel güç olarak yer aldığı Karadeniz'de diğer bölge ülkelerinin Rusya'yı tehdit olarak algılamaları ve bu tehdidin önlenmesi için Karadeniz güvenliğini uluslararasılaştırma çabaları ABD'nin Karadeniz'de güvenlik boşluğu olduğu düşüncesiyle birleşince tartışmalar başlamıştır. Rusya, Karadeniz'de NATO'nun etkisini sınırlamak amacıyla "yumuşak bir savaş" yürütmektedir (Jackson, 2006). ABD ise NATO'nun yeni müttefikleri Romanya ve Bulgaristan aracılığı ile Rusya'yı sınırlamaya çalışmaktadır. Ukrayna ve Gürcistan'ın Batı Kampı'na çekilmesi yanı sıra kıyıdaş olmayıp geniş Karadeniz'in parçası olan ülkelerin de Rusya ile mesafeli bir ilişki içinde bulunmasının sağlanması bu stratejinin bir parçasıdır (Kasım, 2009). Ayrıca NATO'nun bölgedeki askeri ve siyasi varlığını güçlendirmesi NATO için bölgeden kaynaklı yasadışı göçün engellenmesi, silah kaçakçılığının sonlandırılması ve terörizmin desteklenmesinin önüne geçilmesi (Bebler, 2005: 166) son derece önemlidir. Bunun yanı sıra bölgenin demokratikleşmeyi sağlayabilmesi, enerji arz ve güvenliğinin sağlanması, bölgesel ihtilafların azaltılması (Winrow, 2005: 86) ve ekonomik potansiyellerin hayata geçirilmesi de NATO'nun bölgede koruması gereken çıkarları olarak görülmektedir. NATO'nun genişleme stratejisi kapsamında Ukrayna ve Gürcistan'ın üyeliğine yönelik ısrarı ile bölge ülkelerinin savunması için Füze Savunma Sisteminin kurulması; buna karşın Rusya'nın güvenliğini ve etki alanını genişletmek istemesi, bu kapsamda Ukrayna'yı etki altına almak istemesi ve Kırım'ı ilhak etmesi bölgede yeni gerilimlere yol açmıştır.

Sonuç

¹⁵ KEİÖ'nün yapısı içerisinde; Dışişleri Bakanları Konseyi, KEİ Parlamenterler Asamblesi (KEİPA), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi (KEİK) ve Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası (KTKB) bulunmaktadır.

SSCB'nin dağılması ve komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla birlikte NATO, ortaya koyduğu yeni stratejik konseptleri vasıtasıyla Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni tehditlere karşı cevap verebilmek maksadıyla bir savunma örgütü kimliğinden sıyrılmış; gerek görev gerekse coğrafi olarak sorumluluk alanını genişleterek bir güvenlik örgütü haline dönüşmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde tehdit bölgelerinin çeşitlenmesi ve özellikle dünya üzerindeki kritik bölgelerin ele geçirilmesi ya da kontrol altına alınması için süper devletler aralarında güç mücadelesine girmişlerdir. Hiç şüphesiz bu gelişmelerden Karadeniz havzasında bulunan eski SSCB ülkeleri de etkilenmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Karadeniz yeniden şekillenmeye başlamış; Karadeniz'e kıyıdaş olan eski Sovyet Cumhuriyeti devletler giderek daha fazla Batı'ya yaklaşmışlardır. Bu kapsamda NATO, 1994-2004 yılları arasında iki genişleme aşaması geçirmiş; birinci genişlemede NATO'ya Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti dâhil olmuştur. İkinci genişlemede ise Bulgaristan, Romanya, Slovenya, Slovakya, Letonya, Estonya ve Litvanya birliğe katılmıştır. Özellikle Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya üye olmaları; Ukrayna ve Gürcistan'ın Batı ile ilişkilerini giderek daha fazla artırması Rusya Federasyonu açısından bir tehdit olarak algılanmıştır.

Karadeniz, Soğuk Savaş döneminde Sovyet denizi iken, giderek bir Avrupa denizi haline dönüşmeye başlamış ve Rusya Federasyonu, Karadeniz'de önemli limanlarını kaybetmiştir. Özellikle Bulgaristan ve Romanya'nın NATO üyelikleri sonrasında Rusya'nın nüfuz alanından çıkmış olmaları Karadeniz'i Doğu-Batı arasında kutuplaşma yaşanan bir bölge haline getirmiştir. Karadeniz'in Rusya'nın kontrolü dışına çıkması bölgesel ve küresel dengeleri fazlasıyla değiştirecektir. Örneğin NATO, Türkiye'nin yanında Bulgaristan ve Romanya'ya kuracağı askeri üsler yoluyla bölgeyi kontrol altında tutmak istemektedir. Ayrıca ABD, Karadeniz'de etkinliğini artırmak istemekte; hatta Montrö Sözleşmesi'ni de Karadeniz'de daha fazla askeri güç bulundurabilmek adına kendi lehine değiştirilmesini istemektedir. Özellikle NATO'nun Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan'ı içine alacak bir genişleme dalgasını gerçekleştirebilmesi durumunda Hazar petrollerinin Rusya Federasyonu üzerinden değil de Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden taşınması olasılığı nedeniyle Rusya Federasyonu'nun bölgedeki varlığı tehlikeye düşebilecektir. Bu tehdidi ortadan kaldırmak için Rusya Federasyonu bölgede askeri ve siyasi varlığını giderek güçlendirmeye ekonomik ve askeri gücünü bölgede tekrar hissettirmeye çalışmaktadır. NATO'nun daha uzun süreçteki genişleme hedefi Orta Asya ve Kafkasya bölgesidir.¹⁶ NATO'nun Orta Asya'ya doğru genişlemek istemesinin nedeni bu bölgedeki zengin yer altı kaynaklarıdır. Ancak Orta Asya enerji hatlarının geçiş noktası olarak bilinen Karadeniz, barış, güven ve istikrar ortamının yaratılması ve sürdürülmesi gereken bölgelerden birisi konumundadır. Bu durum dikkate alındığında, bölgede gerilimi artırmamak adına, Ukrayna ve Gürcistan'ın yakın dönemde NATO'ya üyeliklerinin mümkün olmadığı değerlendirilmektedir. NATO'nun söz konusu ülkeleri

¹⁶ Kazakistan'ın 27,6 ve Azerbaycan'ın 6,7 milyar varil petrol rezervleri ile dünya rezervlerinin yaklaşık %1,6'sına sahip olmaları bölgeye duyulan ilginin temel nedenidir. Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan aynı zamanda önemli doğal gaz rezervlerine de sahiptir. Çok uluslu petrol şirketleri için petrol rezervlerinden yararlanma hedeflenirken Batı Avrupa ve ABD için alternatif enerji kaynakları potansiyeli büyük önem taşımaktadır.

kısa süre içinde ittifaka alması mümkün olmasa bile BİO gibi kuruluşlar üzerinden bu ülkelerle ilişkiler geliştirilebilir.¹⁷

Sonuç olarak; Soğuk Savaş sonrası dönemde büyük bir jeopolitik değişime uğrayan ve önemi giderek artan Karadeniz, küresel güçlerin mücadele alanlarından birisi haline gelmiştir. NATO'nun Karadeniz havzasında bölgesel kalıcı barışın ve istikrarın sağlanabilmesi adına ittifaka üye olmayan kıyıdaş devletlerle dostane ilişkiler içine girmesi ve bölgenin demokratikleşmesine katkı sağlaması önem arz etmektedir. Bu kapsamda NATO'nun BLACKSEAFOR ve KEİT gibi bölgesel kuruluşlarla iyi ilişkiler kurması ve Karadeniz'deki sorunların çözümüne katkı sağlaması önemlidir. Özellikle enerji arz ve güvenliğinin sağlanması, bölgesel sorunların azaltılması ve bölgenin ekonomik potansiyelinin hayata geçirilmesi NATO'nun bölgede koruması gereken çıkarları olarak değerlendirilmektedir. Rusya Federasyonu açısından ise başta Ukrayna ve Gürcistan olmak üzere diğer bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmesi, bu ülkelerin iç işlerine karışmaması, bölgesel sorunları işbirliği içinde çözmeye çalışması Karadeniz'de güvenlik, barış ve istikrarın sağlanması açısından gerekli olduğu değerlendirilmektedir.

¹⁷ NATO'nun BİO kapsamında Karadeniz'e doğru genişlemesinin en somut adımları Romanya, Bulgaristan, Slovakya, Litvanya, Slovenya, Estonya ve Letonya'nın Mayıs 2004'de ve Arnavutluk ve Hırvatistan'ında 2009'da ittifaka katılımlarının gerçekleşmesiyle atılmıştır. Yine bu dönemde NATO, ABD'nin isteği ile Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna'nın da ileride Örgüte katılabileceklerinin altını çizmiştir. Kasım 2010'da yapılan Lizbon Zirvesi'nde de Karadeniz bölgesinin NATO ittifakı için son derece hayati öneme haiz olduğu belirtilmiştir. Böylece Rusya'nın gelecekte daha da güçlense bile Baltık Denizi'nden Balkanlara, Atlantik'ten Karadeniz'e kadar eskiden Rusya'nın Varşova Paktı'nda hükümlan olduğu müttefikleri tarafından çevrelenmesi sağlanabilecektir. Bu çerçevede NATO'nun stratejisinde Karadeniz erişilmesi ve kontrol altında tutulması gereken stratejik bir alandır. Karadeniz'in kuzey kıyıları, batıdan doğuya NATO kapsamına dahil oldukça da, bu strateji adım adım hayata geçmektedir. Öte yandan bu tür bir politikanın ABD ve NATO tarafından uygulamaya dökülmesi ise Rusya'yı oldukça rahatsız etmektedir. Bunun bölgedeki yansımaları ise 2008 yılındaki Gürcistan gelişmelerinde ve en son olarak Ukrayna bağlamında yaşanan gelişmelerde açıkça ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Allison, R. (2004) "The Unresolved Conflicts in the Black Sea Region", Pavliuk, O (Ed.): *The Black Sea Region: Cooperation and Security Building*, New York: East West Institute, 86-122.
- Asker, Ali (2010) "Rusya Federasyonu'nun Yeni Askeri Doktrini Bir Tepki Belgesi mi?", *Military Science & Intelligence/MSI Analiz*, Nisan, 6-7. https://www.academia.edu/3412383/Rusyan%C4%B1nYeni_Asker_Doktrini?auto=download (Erişim Tarihi: 20.07.2016).
- Bebler, A. (2005) "NATO and Transnational Terrorism", *Perceptions*, 9, (4), 159-175.
- Bozkurt, G. Saynur (2011) "Security Policy of Turkey and Russia in the Black Sea Basin", *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz, Sayı 30: 3.
- Bükülmez, B. (2007) "Küresel Güçlerin Karadeniz Stratejilerinin Önündeki Engel: Montrö", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Haziran, 193-216.
- Canar, Burçin (2013) *Soğuk Savaş Sonrasında Karadeniz*, Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Çelikpala, Mitat (2010) "Security in the Black Sea Region", Policy Report II, TEPAV, 10.
- Cumhuriyet, http://www.turkey.mid.ru/text_t125.html (Erişim Tarihi: 28.07.2016).
- Dedeoğlu, Beril (2003) *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Dz.K.K., https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=27&dil=1 (Erişim Tarihi: 27.07.2016).
- Erol, Mehmet Seyfettin ve Demir, Sertif (2012) "Amerika'nın Karadeniz Politikasını Yeniden Değerlendirmek", *Akademik Bakış*, 6 (11), 17-33.
- Gomart, T. (2006) "L'UE et La Russie: Un Equilibre A Trouver Entre Geopolitique et Regionalisme", *Institut Francais Des Relations Internationales Programme de Recherche Russie*, 1-23.
- Gündeniz, C. (2009) "Deniz Güvenliğinin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Rolü", *Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları Sempozyumu*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 207-260.
- Habertürk, "Rus uçağından Karadeniz üzerinde ABD uçağına önleme", 07.09.2016, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1293817-rus-ucagindan-karadeniz-zerinde-abd-ucagina-onleme> (Erişim Tarihi: 08.09.2016).
- <http://www.nato.int/> (Erişim Tarihi: 18.07.2016).
- <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1293817-rus-ucagindan-karadeniz-uzerinde-abd-ucagina-onleme> (Erişim Tarihi: 08.09.2016).
- İsmayıl, Elnur, "Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini", 25.02.2015, <http://www.bilgesam.org/incele/2035/-rusya-bati-krizi-cercevesinde-rusya-nin-yeni-askeri-doktrini/#.V8fUBfmLTIU> (Erişim Tarihi: 20.07.2016).
- Jackson, P. Bruce (2006) "The Soft War in Europe's East" The Caucasus has become the new Balkans--a forgotten region where an old, hostile empire chafes against less powerful peoples, 12.10.2006, <http://www.weeklystandard.com/the-soft-war-in-europes-east/article/13933> (20.10.2016).
- Kanbolat, H. (2007) "Türkiye Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor", *Avrasya Dosyası*, 73-102.
- Kasım, K. (2009) *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, USAK Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- NATO, "Doorstep statement by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the start of the meetings of NATO Defence Ministers", 26 Oct. 2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_136579.htm?SelectedLocale=en (Erişim Tarihi: 08.10.2016).
- Naucodie, Yaman Yeter (2005) "NATO Transformed: The Changing Role of in Conflict Resolution", *Regional In Security: Redefining Threats and Responses*, (Der. Mustafa Aydın, Çağrı Erhan ve Sinem Akgül Açıkmеше), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 247-250.

- Oğan, Sinan (2008) “Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması”, TÜRKSAM, 02.09.2008, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/449-kuresel-mucadelenin-yeni-rekabet-alani-karadeniz-ve-montro-anlasmasi> (28.07.2016).
- Özçelik, Sezai (2014) “Karadeniz’deki Rus ve ABD Güçlerine Uzman Bakışı”, TÜRKSAM, 07.03.2014, <http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/978-karadeniz-deki-rus-ve-abd-guclerine-uzman-bakisi> (Erişim Tarihi: 20.07.2016).
- Rende, Mithat (2010) “Strategic Implications of Security in the Black Sea Area”, Ito Kenichi (Ed.) “*Report of The Third Japan-Black Sea Area Dialogue on “Prospects of Changing Black Sea Area and Role of Japan”*”, The Global Forum of Japan.
- Sanberk, Özdem (2007) “Türkiye, ABD ve Yeni Karadeniz Bölgesinde Dönüşüm için İşbirliği”, *Avrasya Dosyası*, 13 (1), 39-73.
- Sherr, James (2008) “Security in the Black Sea region: back to Realpolitik?”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 8 (2), 141-153.
- Tellal, Erel (2002) “1990-2001 Rusya’yla İlişkiler”, Baskın, Oran (Ed.): *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II: 1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları, 540-550.
- Tsintzade, I. (2004) “Building Cooperative Efforts in the Black Sea Region”, Pavliuk, O (Ed.): *The Black Sea Region: Cooperation and Security Building*, New York: East West Institute, 27-60.
- Uzgel, İ. (2006) “Karadeniz Ekonomik İşbirliği”, Baskın, Oran (Ed.): *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt II: 1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları, 519-523.
- Winrow, M. G. (2005) “Energy Security in the Black Sea-Caspian Region”, *Perception*, 10, (3), 85-98.
- Vershbow, Alexander (2016) “NATO Post-Warsaw: Strengthening Security in a Tough Neighbourhood”, 29.08.2016, <http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions134512.htm?selectedLocale=en> (Erişim Tarihi: 31.08.2016).
- Yılmaz, Sait (2007) “Karadeniz’de Değişen Dengeler ve Türkiye”, *Karadeniz Araştırmaları*, (15), 45-66.